

BIERBAUER LIPÓT ÉS FEHÉR IPOLY,

A TUDÓS SZERZETESEK

(2. témakör)

Készítette: Horváth Eszter

ELŐSZÓ

Pályázati témaként Bierbauer Lipótot és Fehér Ipolyt választottam. A két szerzetestanár 1 év eltéréssel született, majd mindketten a későbbiekben Győrben, a főgymnasium tanulóiként folytatták. Mindketten a természettudományok területeivel foglalkoztak, ezt munkásságuk is mutatja. Míg Bierbauer Lipótot mint gyakorlati fizikust, addig Fehér Ipolyt, mint elméletit tarthatjuk számon. Ez utóbbi nézet a magyar nyelvű fizika-tankönyvei alapján terjedt el, azonban Bierbauer Lipót a gyakorlatban sem kevesebb, ugyanis a győri vízvezeték megépítésében közreműködő szerzetesnek Győr város lakói a mai napig hálások lehetnek.

Az 1800-as évek közepén a bencés rend is hatalmas megpróbáltatásokon ment keresztül, a szabadságharcban ért sérelmeket. A későn jövő magyarok, akik megtudták, hogy a rend ételt adott a császáriaknak, árulónak tekintették a tagokat. Több atyát börtönbe vetettek, mire Rimely Mihály főapát a gyorsan változó események miatt nem került ítélőszék elé. Komárom hódolása után a főapát a fölséghez sietett hűségének kifejezést adni, azonban nem kerülhette el a szemrehányásokat a rend magatartásáért. Az iskolákat németesítik, a rend elveszti Pozsonyi Intézetét, ennek ellenére Ferenc József császár többször megtiszteli a főapátot figyelmével. 1952-ben meglátogatja a bencések iskoláit, majd átadja a Szent István-rend kis keresztjét a főapátnak. Az idő múlásával a bencés rend állapota javul és már pénzügyi gondjaik se akadnak. 1865-ben Kruesz Krizosztom vette át a helyét a szélhűdésben elhunyt apátnak. Isten dicsősége és a lelkek üdvössége volt a legfőbb gondja, sok helyen javított vagy épített templomot, és az 1867-iki év tele volt ünnepekkel. Közel akart lenni rendtársaihoz, ezért gyakran meglátogatta őket. Nagy gondja volt az iskolaügyre, az intézetek felszereléseit gyarapította, sokat áldozott a népiskolákra. Hosszú évek fáradalmi után Vaszary Kolos követte, akit a Magyarország hercegprímása kinevezést elfogadva, Fehér Ipoly követett.

Kruesz Krizosztom és Vaszary Kolos a szívjósággal, úgy Fehér Ipolynál az értelem fölényével nyerte el rendtársai tiszteletét.

I. Bierbauer Lipót

I.1. Az indulás

Született 1841. november 9-én, Kőszegen. Családi háttéréről nem tudunk sokat. A győri bencéseknél tanult, Jedlikkel jó kapcsolatot ápolt, később összevesztek és csak köszönő viszonyban maradtak egymással. 1857. szeptember 8-án lépett be a szerzetesrendbe (ekkor 16 éves volt), majd a teológia befejezésével 1864. november 19-én áldozópappá szentelték. Tanári pályája végeztével 1885-től 1913-ig jószágkormányzó (Varsány, Tarján), végül 1917. február 7-én bekövetkezett haláláig, tihanyi bencés szerzetesként élt.

I.2. A szerzetestanár

Pappá szentelése után egy évet Sopronban tanított kémiát és fizikát, majd visszament Pannonhalmára, ahol a Szent Benedek-rend Katolikus Szent Gellért Hittudományi Főiskolán tanított teológiát és székesegyházi hitszónokként működött 1867-ig. 1867-től már a győri gimnázium tanára volt, naplójából kivehető szigorú osztályzása, mégis diákjai szerették őt. Egy alkalommal az elemi algebra felhasználásával a Napról (távolság, térfogat, tömeg, photosphaerájáról, chromosphaerájáról, protubentiákról és napfoltokról) értekezik. 1866/7. tanévben tanári minősítésében kiemelik tanításmódját, ami a diákok fogékonyságát, az érzék és az emlékezet tüneményeit hozza fel. Előadásai magyar és német nyelven folytak.

I.3. A tudós

„ Kutató, fürkésző ész, kitűnő szorgalmú és fáradhatatlan munkás” - írják róla, a *Magyarországi Benczés Irodalomban*. Főleg a természettudományok foglalkoztatták, azokból is kiemelkedő sikereket ért el, pl. fizikából és kémiából. A velük kapcsolatos gondolatait a gyakorlatba is belevitte, például győri tartózkodása alatt a főgymnasium physikai múzeumát és a színházat telephonnal kötötte össze, vagy a rend egyes szobáit, a Széchenyi teret és a győri színpadot villamos ívfénnyel világította meg. Jedlikkel való kapcsolatát is egy hasonló elképzelés megvalósítása rontotta meg, amikor egy halálraítélt embert élesztett újra, bebizonyítva az orvostudomány hiányosságait. Ezen kívül segített a győri vízvezeték megépítése ügyében, amelynek segítségével kiküszöbölhették a megbetegedéseket és a

járványok elterjedését, ugyanis a Kiskúton található víz megfelelt az akkori társadalom elvárásainak (tisztaság, hőmérséklet).

„Lépésről lépésre emelkedni, a haladás zászlaját fennen lobogtatni honpolgári kötelesség. Éltrevaló társulatok, intézmények, mind megannyi tényezők egy város szellemi és anyagi műveltsége s jólétének emelése érdekében. És ki meri tagadni, hogy a vízvezeték akár közegészségi, akár közbiztonsági tekintetben Győr városát a haladás magasabb színvonalára emeli.”

(Bierbauer Lipót 1884) (1)

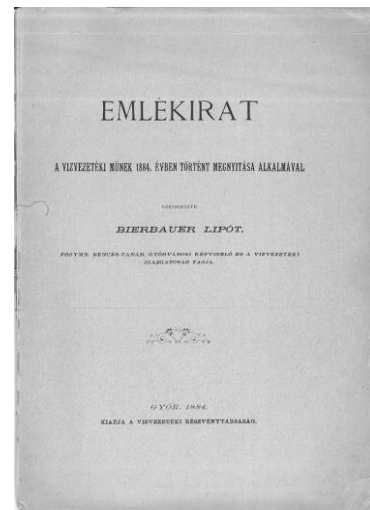
1882-ben kezdett el megfelelő ivóvíz után kutatni, több környékbeli községben is körülnézett, mire Kiskúton megtalálta, amit keresett. A baráti és az écsi hegyekből, a Dunába szivárgó vizet fogta fel. A megvalósításhoz már csak részvényeseket kellett találniuk, ami a legnagyobb problémát jelentette, ugyanis a vízvezeték kiépítése több ezer forintba került. Több újság is nyilatkozott és biztatta a város lakóit, hogy segítsenek részvényeikkel, házról –házra jártak a Vizvezetéki Részvénytársaság 50 forintos részvényeivel, végül 423 részvényes (pl.: alapítók, Czechmeister István, Eöry Kálmán, Hilber Ferenc, Klein Samu, Kühn Rajmond... stb.) segítségével 1844. június 15-én átadták a forgalomnak. Budapesten kívül Győr volt az első, aki vezetéket épített.

Alapítók: Dr. Kovács Pál– orvos, Bierbauer Lipót – főgimn. tanár, Dr. Jedlik Ányos – kiérdemelt egyetemi tanár, Dr. Kautz Gusztáv – jogakadémiai igazgató és még sokan mások.

I.4 „A győri csuda „

Több elképzelés is született ezzel a történettel kapcsolatban, azonban van, ami közös. Egy péri csárdában két ivócimbora kirabolt és megölt két ott megszállt asszonyt. Tettükért börtönbe vetették őket, azonban az egyik meghalt. A másikat kötél általi halálra ítélték, ami meg is történt.

Az orvos kétszer is megvizsgálta és halottnak könyvelte el, azonban holttestét a győri kórházba vitték boncolásra. Bierbauer Lipót, szerzetestanár villamos árammal újraélesztette. Ez volt a defibrillátor őse, amelyet a Pannonhalmi Főapátság múzeuma őriz. Kezdetekben minden működött és már az újabb kivégzésén gondolkodtak, azonban az elítélt másnap természetes halállal meghalt. A halál oka valószínűleg tüdővízenyő volt.

I.5. Művei

Több tankönyvet is írt, köztük fizika- tankönyvet:

- Physika a középtanodák felsőbb osztálya számára (Győr: Gross G, 1880).

Fizikai tankönyve kiválóan tükrözi őt mint gyakorlati embert, nem csupán elméleti könyv, hanem tele van számtani példákkal is.

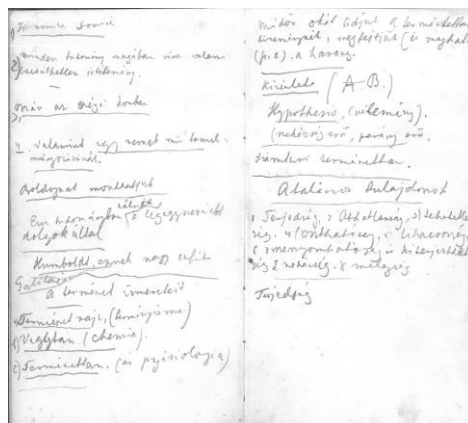
- Mérték és árszámítási táblázatok, Győr: Gross G, 1876
- Vegytan. Algymnasiumi és magánhasználatra 1. rész Szervetlen vegytan, 2. rész Szerves vegytan. Győr: Gross G, 1876
- Vegytan a legújabb elméletek alapján. Középtanodai és magánhasználatra 1. rész Szervetlen vegytan, 2. rész Szerves vegytan. (Táblázatok) Győr: Gross G, 1876 – Ez egy kibővített kiadása a „Vegytan. Algymnasiumi és magánhasználatra”-nak.
- Csillagászat. Toldalékul a fizika elemeihez a középtanodák számára. Győr: Gross, 1884.

Több cikket is írt a Győri Közlöny c. újságba, ahol több ötletét is nyomtatásban közölték, főleg a vízvezetékkel kapcsolatban.

Fehér Ipoly szerkesztette a *Győr megye és város egyetemes leírását*, melyben egy általa írt tanulmány szerepel a borászatról: a Győr megyei borokat elemezte (bor fajsúlya, borszesz fajsúlya, borszesz-tartalma, szabad sav- borkő- tartalmát, extract és hamu tartalmát).

I.6. Elbírálása

Bierbauer Lipótot mint társaságkedvelő embert tartottak számon. A telefon, amely a színházzal kötötte össze, nem véletlenül az ő ötlete volt. Sokoldalú egyéniség volt, ami a naplójából is kivehető. Jegyzeteit és aktuális gondolatait, kutatásait vagy csak a jegyeket írta bele. Az első képen a természettudományos feljegyzései láthatók, amiket talán egy tanulmányához jegyzetelt. Jól kivehető rajta Galilei neve és a Hyphotesis szó, amely alá saját megfigyeléseit kezdte leírni. Olvasás közben felfigyeltem a parány szóra, amelyet Fehér Ipoly használt először (*atom-parány*).

II. Fehér Ipoly

II.1. Életrajz

Született Visken (Hont megye) 1842. április 11-én Fehér Kálmán néven, apja gazdatiszt volt. Hamar árvaságra jutott, először nagybátyja, majd 20 évvel idősebb bátyja, Nándor gondoskodott róla. Anyja révén a Király püspök családdal rokonságban állt, mint gimnáziumi diák megkapja a Király püspök-ösztöndíjat (Király József pécsi püspök alapítja a szegény diákok tanulmányainak segítésére). Tanulmányait először Komáromban, majd Győrben folytatta kiváló

eredménnyel. 16 évesen lépett be a rendbe és nagybátyja tiszteletére felveszi az Ipoly nevet. Főiskolai tanulmányait a budapesti tanárképző intézményben szerezte meg, kitűnő eredménnyel, mire rögtön kinevezték Pannonhalmára. Kruesz Krizosztom tanára többször dicsérően említi tehetséges diákját. 1865-ben szentelték áldozópappá.

Bátyjával sokáig tartották a kapcsolatot. Míg Pannonhalmán tanult, sűrűn leveleztek egymással. A levelekben Fehér Ipoly az iskola iránti tapasztalatait is leírta, és kezünkbe akadtak olyanok is, amelyeket a tanulmányútjain írt.

Árvaságra jutása után rokonai segítségével sikerült iskolába járnia, amiért hálás volt. Háláját olyan apróságok mutatták meg, mint például a drága levélpapír vagy a tartalmas levelek.

II.2. Munkássága

1874-ig a pannonhalmi líceumban tanít mennyiség- és természettant, előadásai világosak és szabatosak voltak, így a líceum diákjai sokat tanultak tőle. 1882-ig Esztergomban gimnáziumi igazgató. Igazgatása alatt elkészült az iskola új épülete és az iskola színvonalát a tanítás terén is emelte. Ezekben az években nyilvánult meg adminisztratív- és alkotó ereje, ezért tüntették ki a Ferenc József-rend lovagkeresztjével és nevezték ki két másik főgimnázium helyettes igazgatójának. Nyolc év után otthagyta állását és Szeged kerületi főigazgatója lett, e téren elért munkája miatt felajánlotta neki Ferenc József osztrák császár, az Osztrák-Magyar Monarchia első uralkodója a királyi tanácsos címet. Egy alkalommal Fekete Ipoly, a szegedi gimnázium tanára, a főigazgató előtt dicsekedett el egyik diákjával, aki szótár nélkül is tud fordítani. Hencegésére Fehér Ipoly így válaszolt:

„Canis mater, ha az a fiú olyan nagyon jól tud latinul, akkor ő vele egészen rendben van a dolog, lássuk a többieket, akik kevésbé tudnak! – válaszolt mosolyogva a törekvő fiatalnak.”(2)

Tanulmányutakat tett, beutazta Közép- és Nyugat- Európát, a miniszter megbízásából pedig 1889-ben tanulmányozta Szerbia és Bulgári közoktatását, amiért megkapta a szent Száva-rend középkeresztjét.

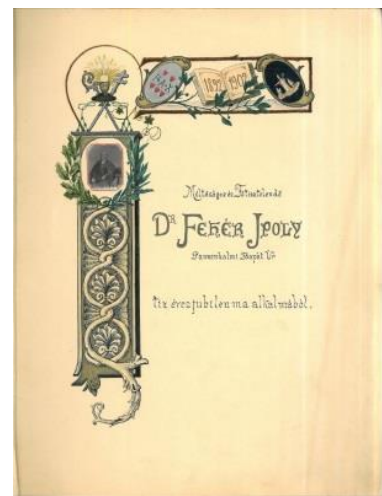
További tanulmányútjai:

1881 - Tiroli

1884 - Berlin és Dánia

1887 – Svédország és Norvégia

Vaszary Kolos megkapva Magyarország hercegprímása címét, lemondott apáti kinevezéséről, majd rá egy hónappal Fehér Ipolyt nevezték ki a helyére. Sokoldalú tudásával elnyerte rendtársai tiszteletét, szellemességével pedig a társas érintkezésbe is becsülté tették. A főapáti kinevezéssel sok alkalma volt a legmagasabb méltóságokban megjelennie, a millenniumi kiállítás és a koronát hozó Asztrik apát szobrának felavatásával kiérdemelte a II. osztályú vaskorona-rendet. 1899-ben kiadatta a saját megfigyelései alapján készült rendeleteit, melyekkel a vagyongazdálkodást

helyezte biztosabb alapokra. Támogatta a Győr-Veszprém-Dombóvár vasútvonal megépítését, mellyel a bencés birtokok egész sora jutott vasúti állomáshoz. Az 1900-as években megünnepelte a magyar bencések 900 éves jubileumát, részt vett a római zarándoklaton és ekkor kezdte meg a Rendtörténet kiadását. Rómába tett második látogatása során a Szt. Anzelm kollégium templomának felszentelésén vett részt, és ugyanekkor kapta meg a violaszínű biretum viselésének jogát. A közügy és közoktatás terén szerzett érdemeiért öfelsége belső titkos tanácsosnak nevezte ki. 1905-ben bevezetik a villamos világítást, 1907-ben pedig megépítik a lépcsőházat és részt vesz a római gyűlésen, ahol éles elméjű és szép latinságú beszédeivel feltűnést keltett és sikert aratott. 1908-ban megáldotta a komáromi és kőszegi gimnáziumokat.

„Fehér Ipoly nem ajtóstul ment neki a teendőkhöz, hanem előre tanulmányozta az állapotokat, körültekintett, tájékoztatta magát és csak ezután intézkedett. Így érte el nagy sikereit.” (3)

II.3. Művei

Sokoldalúságát a tankönyvírás is bizonyítja, több természettudományokkal foglalkozó könyvet is ír:

- A vegytan alapvonalai - A főgymnasiumi ifjúság rövid használatára (2. kiadás), Bp Franklin 1879, 1872
- A vegytan rövid vázlata, B: Heckenast, 1872., Bp Franklin 1878
- A felsőbb mennyiségtan elemei, Esztergom: 1871, Beszédes Sándor
- Kísérleti fizika - A középiskolák felsőbb osztályai számára, Bp: Franklin, 1901, 1904, 1909, 1912 (halála utáni kiadás)
- Kísérleti természettan, Bp: Franklin 1871, 1876, 1878, 1882, 1892
- Természettani műszótár Ph, 1871.

Sok mai szavát is használjuk, azonban akad olyan is, amit egyáltalán nem.

Néhány példa, ennek szemléltetésére: Capillarität – hajcsövesség, Galvanometer – galvánmérő, Geniometer – szögmérő, Gleichförmig – egyenletes, Fata morgana – délibáb, Falschirm – ejtőernyő, Conductor – fővezető, Atmosphäre – légkör, Horizontal – vízszintes, Gesichtskreis – látókör, Fluidium – folyadék, Aether – leb (például ez az, ami nem maradt meg)

Tanulmányutak alatt szerzett tapasztalatait is kiadatta:

- A bajor középiskolák szervezete és eljárása, Bp, 1888
- A középiskolák Szerbiában, Bp, 1889.
- A magyar természetvizsgálók XVII. nagygyűlésén Fehér Ipoly, mint a társaság titkára szerkesztette az évkönyvet.

Több beszédét is publikálják az újságok, melyekben vagy reformjait taglalja, melyekkel az iskolák színvonalát javítja, esetleg egy-egy megemlékezés elhunyt hontársaiért.

II.4. Betegsége

1905-től kezdve gyakran kezdett gyöngélni, de munkásságában fáradhatatlan maradt. 1906 decemberében műtétje volt, amely sikerével csak hitegették az orvosok, de hitével visszakapta munkaerejét.

Halála után sokak búcsúztatták a főapátot, akinek a bazilika tornya alatti részben emeltek emléket, szemben szeretett tanárával, Kruesz Krizosztommal.

Az Alkotmány az ő gyász hírével indította azt a bizonyos csütörtöki lapját, amelyik napon elhunyt. Halálhíre nem csak a Szent-Benedek-rendet érintette, hanem a magyar katolicizmus tagjait is.

Fehér Ipoly kötelességtudóan tette a főapáti címmel járó teendőket és sosem élt vissza hatalmával, halála előtt pár nappal fejezte be a kemény munkát. Szívjóságát az is jellemezte, hogy a gyengébbek megsegítésére fordította figyelmét.

„ Egyike ő azoknak a főapátoknak, kiknek a pannonhalmi Szent-Benedek-rend legtöbbet köszönhet.” (4)

Összegzés

A bencés múltban való kutatás közben rájöttem, mire ilyen büszkék az atyák, és hogy én milyen büszke lehetek arra, hogy egy általuk alapított iskolába járhatok. Ahol nap mint nap rá kell eszmélnem, hogy valaha azokon a folyosókon olyan emberek sétáltak vagy csak siettek órára, akiknek sikerült valamit felmutatniuk, hogy az ott töltött évek alatt nem csak úgy léteztek. Sokszor megdöbbenett az, hogy egyes kereső oldalakon milyen kevés információ volt feltüntetve a fent említett személyek kapcsán vagy pedig azok az információk is tévesek. Pedig én hiszem, hogy igenis sok időbe, erőfeszítésbe került Bierbauer Lipótnak egy sokak által helyeselt tervet megvalósítani. Ahogy iható ivóvíz után kutatott Győr vidékein, majd segítette a maradék problémákat megoldani és kérés nélkül tenni valamit a közjóért.

Fehér Ipoly neve meg szinte történelem, tekintetbe véve azokat a tartalmas könyveket, amelyekben a neve szerepel, hacsak futólag is. Azt nem tagadhatjuk le, hogy maradandót alkotott, és ez nem csak a látszólagos, de tudat alatt is és a szókincsünkben is őrizzük az emlékét.

Köszönöm mindazoknak, akik valamilyen módon segítettek a pályázat megírásában:

Ásványi Ilona könyvtáros, pannonhalmi Főapátsági Könyvtár

Barkó Ágoston OSB, Tihany

Dömötör Mihály földrajz szakos hallgató, ELTE

Pákovics Enikő tanárnő

Samodai Éva könyvtáros, pannonhalmi Főapátsági Könyvtár

Szabó Zoltán igh.

Tóth Konstantin OSB ig., CzGBG

Szakirodalom

I. Könyvek, cikkek:

1. A bencés rendtörténet
2. Fehér Ipoly kísérleti természettana

<http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz1405/BognarG.pdf>

3. Lanczendorfer Zsuzsanna: A győri csuda

<http://documents.tips/documents/lanczendorfer-zsuzsanna-a-gyori-csuda.html>

4. Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése, Phalma: Szent Gellért, 1997.

II. Iratok, levelek:

Pannonhalmi Főapátság Könyvtára (Képek és iratok)

Jegyzetek:

- (1) B.K. 336/III.1 (Alkotmány 2. oldal)
- (2) (3) B.K. 336/III.1 (Alkotmány 2. oldal)
- (3) (4) B.K. 336/III.1 (Alkotmány 1. oldal)